

Landskap: Jäppland Upptecknare: Gjerd Holm
Härad: Ljucksele Lg Berättare: Kristina Stenmark
Socken: Tärna Berättarens yrke: f.d. bondmora
Uppteckningsår: 1964 Född år 1892 i Umfars, Tärna

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

När den nya delen kom till byggen...

s. 1-8.

LUF 73

Kristina Stenmark är syster till John och Arthur
Andersson i Ulmfors. Hon föddes 1892. I två omgångar
tjänade hon pojkar hos Fredrik Stenmark. 1919 gifte hon
sig med en Stenmark, det är en utbredd släkt i trakten,
och flyttade till den gård, där hon bott sedan dess och
där poststationen nu är. Hon är nu änka.

När hon kom dit fanns det mycket mindre
hemjord. Det var bara röjt ovanför lagåin, för gammal-
dan uppe under fjället och några små "ränningsbitar",
det är ränningsar eller nyodlingar, nedom vägen.

Man slog myrkö på många platser, en härja
här och en där. Uppe vid Dalen på kalfjället kin-
de man få riktigt bra med hä vora är. Däruppe
stäckade man höet i kusan för virkesbristens skull.
Man tog en oantlig stång och slog ner i marken och
lade en risbädd omkring. Sedan höet fämnats
med noggrannhet, lades fjannarna i ordning rund
stängen. En person trampade och höll ihop hö-

el. Det var oftast en kvinna, eftersom höet brukade ha
 hunnit räpas ihop innan och bäringen var hårt-
 arbete. Man lade höet så att kusen fick sochertopps-
 form och regnet lätt kunde rinna av. När kampsarens
 fötter nätt och jämnt rymdes intill stängan, var kusen
 färdig. Man tog en grästowa och hyschte ner den över
 släng och hö. Kusen storlek reglerades efter hö till-
 gången.

När Kristina gifte sig 1919, hade de 2 kor, 1 kei-
 ga, 1 kalv, 1 får. Häst skaffade de 1923 och hade den
 i ett 20-tal år. Den förrinnan lånade de av Kristinas
 svärföräldrar. Hästen fick finhöet från hemjorden. De
 övriga djuren fick myrhö, som korna sinade av.

Ladugården har stått på samma ställe från
 början, men själva byggnaden är ny.

Man har ett potatisland nära huset och ett
 uppe under berget och det räknas hårdigare mot fod. Det
 händer, att potatisen klarar sig i lufors, när blasten är

ACC. N:R M. ~~16106~~:3.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

alldeles svart meiat älven.

Nu användes man på gårderna "gaffel", d.v.s. tjuga, inte härsjarhävar, vid hämsningen. Det går lättare och fortare. För skulle det inte ha gått, men nu är ju gräset frodigare och segare än det gållorerna, dunna och korta myrket. Gafflarna kom i användning för kanske 10 år sen.

Gödseln förvarades ute i början, nu i eget skjul.

Man hade ingen speciell anordning för av kylning av mjölken. Kvällsmjölken fick stå, där det var kallast. Morgonmjölken separerades genast. Mejeriet i Täna började o. 1931, men man skickade inte dit mjölk genast, eftersom priset bara var 8 öre literen.

Kristina hade många getter. Illand såldes gelortar för 1 krona styck, men det mesta av orten äts hemma.

Plånit har man alltid haft; silvåven har varit

av mäsning eller stål, när silvår användes.

Korna ställades fyra gånger om dagen vintertid, kl 8, kl 11, kl 3 och kl 8. Man mäkade och mjölkade de kvällen och morgon. På morgonen fick de av del sässta höet och lör, så pass lite, att de inte miste aptiten. I motsats till får och getter åt korna upp själva kornena också. Om våren tog man ofta find björkris och rönnbarkskav till kreaturen. Kristina minns, att särfamoclein hade haft så många kor, att hon kunde koka en 75-liters grejta brunost åt gången. Hemmanen var inte så sönderstyckade då.

Får och getter fick alltid lör till morgonen. De åt bara blad och "tullar". Getterna stod i egna bår och mjölkades alltid. De var lymsiga och skulle inte ha gått ihop med fåren i kätta. Fåren mjölkades sällan, men de hade fet mjölk och gav god ost.

Ladugården sköttes helt och hållet av kvinnor. Ingen hant salte sin fot i fähuset, knappst ens för

måkning eller vattenbäring. Ingen har kunde mjölka på den tiden. Men nu sköter S. ex. Alfons Westerlund om lagården sedan hans fru fått reumatisk värk.

Valten leddes in i ladugården 1924 eller 1925 och bars in i huset.

När Kristina kom till gårds 1919, var huset lika stort som nu och de samma som nu. Men väggarna var rena timmerväggar. Tätade med mossor, och hägole fanns bara i de rum. Tapeter sattes in på vägen 1920. Gardiner har hon alltid haft som gift. I barndoms hemmet var halvgardiner uppspända över nederdelen på förskan. Huset var röeljär-gat, när hon kom, nu gulmålat. Då låg stentak på boningshuset och torv på uthuset. Nu är materi- alen plåt respektive lakspån.

Kristinas svärfarfar var en av de förs- ta i byn med havre till grönfoder. Timotejen kom senare, för 20-30 år sen

ACC. N:R M. 16106:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Man brukade fara tre gånger om året till Norge för egen räknning, men man tog också körslor för andra. Egna handelsresor företogs före jul, vid påsk och i maj. Dit såldes smör, rypa, hare, ore och slakt. Man har inte i nämnvärd grad bedrivit regelrätt pälsdjursjakt från Ulmfors.

Om man tog smör i gröten, räknades det som fest och lördagskväll.

Kryddor började komma under jobbartiden.

Handlarna i Taina (det fanns affärer där före sekelskiftet) och i Hemavan (det var Gam-Berglund farfar till nuvarande ägaren av Berglunds div.) tog länge varorna från Mo i Rana i Norge. Det fanns inga vägar söderut att tala om förrän omkring 1920.

* Båten "Öpe Ulman", som fraktade folk och gods upp mot gränsen, upphörde så småningom med körerna. Efter gränsmötet 1939, när vägar från Norge och Sverige möttes vid gränsen, var det slut med båten. Bå-

ten stod kvar på grund vid byggan i lussen t.o.m.
1963. Nu är den bränd.

Elektriciteten kom 1955, cirka. Dersförinnan
hade Kristina vindmotor.

Dantbrevbärare gick från Tärnaby med tid-
ningar (Kristina hade Umebladet, till dess Västerbot-
tens-Kuriren började) och postkuranter (Den första post-
orderkatalogen hon kommer ihåg, kom från Skolen o Pers-
sons.)

Hon vet inte av att någon i från byn har färd
till Amerika. Två i från grannbyn Umasjö gjorde det, men
de hade bott i Stockholm lång tid innan.

Kristina "kärade", spann och vävde själva till
långt fram i tiden. I likhet med John Anderssons Jo-
sefina gjorde hon skor av hemslaktat, hembeott skinn. (John
prisar dessa skor som de bästa han haft.) På den tiden
använde hushållet mycket skohö, men nu är det bara
lappar, som gör det. Hon använde hammar av både av-

lång och rund fason. Hon kammade och gnuggade höet,
häcklade sällan.

Uppvecklaren har varit med Johns dotter Brille
när hon kammade skohö till sin renskötande man. Hen-
nes kam är avlång. Hon tar 40 "tollar" om året. När hon
kammade och gnuggat och höet torkat, nos två tollar till
en fläta. Två flåtor knyts till ett "par". John har ibland
använt avfallet till att ha i skorna hemma vid nu på se-
nare tid.